

תחולת חוק ההתיישנות על פשעי הנאצים וגרמניה האחרת¹

ע. ברנד

שרת החוץ הגב' גולדה מאיר בתשובתה להצעות לסדר היום שהוגשו ע"י חברי הכנסת: תלמי (מפ"ם), מ. סנה (מק"י), צימרמן (ליברלים) בכנסת על הנושא: "סכנת התחמקותם של פושעים נאציים מדיון" בישיבת הכנסת בתאריך 20.5.64 אמרה בין היתר:

...גם עכשיו, כאשר אנו מזדעזעים מהמחשבה שגם על נאצים יחול חוק ההתיישנות, אין זה נובע מתוך נקמה או רצון שנאצי זה או אחר, או עשרות, מאות או אלפים נאצים, יעמדו לדין ויבואו על עונשם. הדבר נובע מהשקפתנו שהאנושות כולה אינה יכולה לנשום אוויר צח כל עוד אלה מהלכים בעולם. לא יתכן שחוק כלשהו, החל על פושע — ויהא פשעו החמור ביותר — יחול גם על פושע נאצי.

במלים ספורות אלה ביטאה שרת החוץ את מניעי התנגדותנו לחוק ההתיישנות שעומד לחול בגרמניה המערבית ובאוסטריה במאי 1965. כידוע, השלב הראשון של ההתיישנות חל כבר במאי 1960. אז נכנסה לתוקפה התיישנות לגבי כל הפשעים שבוצעו ע"י הנאצים, כולל מעשי הריגה וסיוע להריגה, פרט לפשעים הקשורים ברצח של קרבנות הנאצים בתקופת השואה. לגבי אלה, כאמור, תחול תקופת ההתיישנות במאי 1965.

בהקשר לבעיה זו, מעניין יהיה לסקור את עמדת החוגים הרשמיים בגרמניה המערבית והדעות הרלוונטיות בחלקים שונים של הציבור הגרמני היום לגבי נושא זה.

החוק הפלילי והפרוצדורה המשפטית שעליה בנויה השפיטה של פשעי הנאצים, ושגם ממנו נובעת ההתיישנות, בנוי על החוק הפלילי הגרמני משנת 1871, אשר לא שונה כמעט מאותו התאריך ואשר היה מכוון לפשעים אינדיבידואליים ולא למעשי רצח המוניים, כהשמדת העם בתקופת השלטון הנאצי.

מדינות שונות, ובמיוחד אלה שנמצאו תחת הכיבוש הנאצי, דעתם היתה שהפשעים שבוצעו בתקופת מלחמת העולם השנייה אי אפשר להכלילם בחוק פלילי רגיל ובפרוצדורה המשפטית הרגילה שהיתה קיימת עד המלחמה, חוקקו חוקים מיוחדים לשפיטת פשעי מלחמה. בין ארצות אלה יש לציין בין השאר פולין, צ'כיה וכן ישראל. בישראל, כידוע, קיבלה הכנסת באוגוסט 1950 חוק מיוחד לשפיטת פשעי הנאצים תחת השם: "החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, תש"י-1950". (חוק שלפיו נשפט אייכמן).

רק גרמניה ואוסטריה, שמקירבם יצאו רוצחי עמנו, לא שינו כאמור, דבר בחוק הפלילי שלהן, שיאפשר שפיטה מיוחדת של פושעים נאצים הנאשמים ברציחות ההמוניות. בין היתר, נימקו גורמים גרמניים רשמיים את הדבר, של אי שינוי בחוק הפלילי הרגיל הקיים בגרמניה החל מ-1871, בנימוקים הבאים:

1 על מיכלול הבעיות של טיפול בפושעים נאציים ראה: ע. ברנד, "הטיפול בפושעים נאציים מאז מלחמת העולם השנייה", בתפוצות הגולה, ירושלים, 1964.

(א) לא רצוי לשנות את הפרוצדורה המשפטית והבסיס המשפטי לשפיטת פושעים נאציים כי דבר זה נוגד את המושגים של הדמוקרטיה הטהורה והחוקה הדמוקרטית שעליה מושתתת החוקה של גרמניה המערבית.

(ב) אין לשנות את החוק הפלילי הקיים וגם אין לבטל את ההתיישנות הנובעת ממנו מכיוון שהמדינה הדמוקרטית אינה צריכה לנקוט באותן השיטות ובאותם המכשירים, הנהוגים במדינה טוטאליטרית. חוקים מיוחדים ובתי-משפט מיוחדים הם המצאות נאציות. (Sondergetichte).

(ג) את הפושעים הנאציים יש להביא לדין לפי אותם החוקים שהיו קיימים בתקופת הביצוע של הפשע ושהיו ידועים למבצעים, וכו'.

כפי שאנו רואים הנמקות הללו מפי המשפטנים הגרמניים המתבססות על "דמוקרטיה", "חוקה דמוקרטית", באות כתגובה על גל המחאות מחוגים יהודיים וחוגים אנטי-נאציים הדורשים במפגיע את ביטול חוק ההתיישנות לגבי פשעי הנאצים. בין היתר הועלו הנימוקים הנ"ל גם ע"י אנשים שעד כה עשו רבות להבאת פושעי הנאצים לדין, לדוגמה: התובע הראשי וראש המוסד לחיפוש פושעים נאציים בלודוויגסבורג, גרמניה המערבית, ד"ר שילה, הכריז במפורש בראיונו עם סופרת עתון "מעריב" בבון: "אינני רואה שום צורך בתחיקה מיוחדת שתבטל את ההתיישנות של רצח ביחס לפושעי הנאצים".² הוא מסביר את נימוקיו:

1. חוק ההתיישנות יחול רק לגבי פושעים והפשעים שלא יתגלו עד 1965.
2. חוק ההתיישנות לא יחול על רוצחים נאציים שכבר נפתחו נגדם הליכים משפטיים. מר שילה משוכנע כי אין כמעט כל סיכוי לפושע נאצי, שלא יתגלה עד 1965, לחמוק מפני החוק, בגלל עבודה שיטתית של ה"צנרלה-שטלה".
3. משעה שנפתחו ההליכים המשפטיים נגד הפושע (גם אי-אפשר לאתר אותו), נפסקת ההתיישנות ומתחילה תקופה חדשה של עשרים שנה (כלומר עד 1985).
4. יתכן פושע זה או אחר יצליח להתחמק מן הפיקוח של לודוויגסבורג — אבל מספרם אינו יכול להיות גדול, ואף לא יתכן שאלה הם ממבצעי הפשעים החמורים ביותר. טענות אלה הבאות מפי ראש המוסד הזה, תמוהות בעינינו, ביודענו כי רק נגד מספר קטן יחסית (מאות מספר) של הפושעים, נפתחו בעת האחרונה תיקים משפטיים. במקביל לדעות רשמיות אלה, הדוחות רק את התביעה לביטול חוק ההתיישנות, אולם אינן יוצאות נגד הפסקת תהליכים משפטיים נגד פושעים נאציים, ישנם חוגים רחבים בציבור הגרמני התובעים להפסיק לגמרי את פעולת הענשת פושעים נאציים והמצדדים בהענקת חנינה כללית (אמנסטיה) על כל הפושעים שבוצעו בתקופת המלחמה ודורשים להפסיק כלל את כל התהליכים המשפטיים אשר מתקיימים היום והמיועדים גם לעתיד הקרוב. בדעה זו דוגלים לא רק הנאצים לשעבר או חוגים נאו-נאציים שכלי ביטויים העיקרי הוא, העתון הגרמני לאומי ועתון חיילים³ היוצא לאור במינכן, אלא גם נציגים של המפלגה השלטת הנוצרית-דמוקרטית בגרמניה. חבר הפרלמנט המערב-גרמני מטעם המפלגה הנוצרית-דמוקרטית, ד"ר קארל קנקה, במאמרו בעתון "מינכן מרקור" מיום 4.5.64 קרא לחנינה כללית לכל המעורבים בפשעי הנאצים והנימוק העיקרי שלו הוא כביכול, "עניין של צדק", כי לפי טענתו לגמרי מקרי הוא אם פושע זה או אחר עומד היום בפני המשפט או מרצה היום את עוֹנו בבית-הסוהר, הכל תלוי לפי ההוכחות שמצליחים לאסוף, והרי יש רבים מרבי-הטבחים הנאציים שהועמדו לדין ע"י בעלות הברית בשנים

2 עתון "מעריב" מיום 15.4.64.

3 'Deutsche National Zeitung und Soldaten Zeitung, München.

הראשונות שאחרי המלחמה, ואחרי שהוצא נגדם פסק דין עם עונש חמור. קיבלו חנינה מבעלות-הברית והיום הם בחופשי.

הדרישה הזאת להפסקת פעולת הענשת פושעים נאציים עד כה לא מצאה עדיין אופן קשבת בחוגים רשמיים של שלטונות גרמניה המערבית. שר המשפטים הפדראלי בוכר (Bucher) והתובע הכללי הראשי הפדרלי לשעבר, מכס גידה, דחו את התביעה לכנינה אולם גם דחו את התביעה לביטול חוק ההתיישנות.⁴

יש יסוד להניח, שבנוסף על הגורמים המשפטיים הנ"ל לגבי עמדתם של חוגים רשמיים גרמניים בקשר לתחולת חוק ההתיישנות, קיימים גם ללא ספק נימוקים של מדיניות-פנים והם, שהציבור הגרמני ובמיוחד הדור אשר חי בתקופת שלטון הנאצים והיה שותף, פעיל או סביל, למדיניות היטלר בעניין "הפתרון הסופי" ברובו אדיש הוא למשפטיהם של פושעי מלחמה והדוגמא לכך הוא משפט אושוויץ. הם רוצים לשכוח ולהשכיח את העבר "הלא מפואר" ולחיות רק עם ההווה והעתיד. קיימים גם גורמים חינוכיים-פסיכולוגיים המשפיעים בכיוון זה, והם הרצון למנוע מדור המבוגרים שאלות בלתי נעימות מפי הדור הצעיר: מה עשיתם ואיך התנהגתם בתקופת היטלר! אולם מוכרחים גם לציין שישנם חוגים בגרמניה, אמנם לא רחבים, אשר מחו ומוחים נגד חוק ההתיישנות ואלה הם ראשית כל מחוגים של מתנגדי המשטר הנאצי המתרכזים ב"ארגון נרדפי הנאצים" (V.V.N.) בגרמניה המערבית, חוגי איגודים מקצועיים ונוער מתקדם. אולם השפעתם על הממשלה ועל הבונדסטאג היא קטנה, ולא פעם נאשמים הם כאוהדים של מזרח גרמניה.

המצב באוסטריה

באוסטריה, לפי החוק הקיים עומדת לחול גם תקופת התיישנות ב-26 ביוני 1965. שר המשפטים האוסטרי, ד"ר כריסטיאן ברודה, (Dr. Cristian Broda) בעקבות הפנייה של הקהילה היהודית בווינה בעניין זה, הכריז שלפי דעתו, מבחינת עקרונות החוק הכללי, אי אפשר לקבוע תקופה בלתי מוגבלת לרדיפת פושעי המלחמה. אך מצד שני יש להבחין בין מגבלה משפטית זו לבין החובה המוסרית, החינוכית והפוליטית המוטלת על השלטונות האוסטריים בשטח הזה. כידוע בניגוד לגרמניה שבה התקיימו ומתקיימים משפטי פושעי המלחמה, אוסטריה לא יצאה די ידי חובתה בשטח הזה, וזכור לנו היטב עניין משפטו של הצורר פרנץ מורר. גם באוסטריה כבגרמניה פועלים אותם הנימוקים של מדיניות-פנים להפסקת שפיטה נגד פושעים נאציים.

מעניין לציין ששלוש מדינות הכריזו עד כה, לפי ידיעות אשר בידינו, ע"י החלטות של הממשלות והפרלמנטים שלן שהן מפסיקות את תחולת חוק ההתיישנות וגם להבא יטפלו בכל הקשור עם בעיית פושעי מלחמה, והן: פולין, שבהחלטת הפרלמנט שלה מ-22 לאפריל 1964 אחרי דיון מקיף, החליטה לבטל את חוק ההתיישנות; מזרח גרמניה, וכן ישראל.

כאן אולי המקום לציין כמה מהתופעות המדאיגות שקרו בעת האחרונה בגרמניה המערבית בחיים הציבוריים והמדיניים, והמשלמות את התמונה העגומה של "גרמניה האחרת". התופעות האלו נותנות את הרקע לאי-רצונה של ממשלת בון והפרלמנט לביטולו של חוק ההתיישנות נגד פושעי המלחמה.

נציין רק כמה מהן ובראשי פרקים:

1 הנס כריסטוף זאבום (Hanse C. Seebohm) שר התחבורה בממשלת בון, דרש בסוף

4 עתון גרמני חשוב והמייצג חוגים רשמיים "Die Welt" במאמרו מיום 14.3.64 כתב בין השאר: ...Nun nahezu zwanzig Jahre nach dem Ende des Schuldbeladenen Reiches ein Sondergesetz zu verlangen, scheint uns Rechtsstaatlichkeit zu sein...

- מאי ש"ז, בכנס של הפליטים הגרמניים (קרי, משתפי פעולה ונאצים) מצ'כיה, אשר התקיים בנירנברג, את החזרת ארץ הסודטים מידי צ'כיה וסיפוחה ל"גרמניה הגדולה".
2. המפלגה ה"ליברלית" הגרמנית (פ.ד.פ.), השותפת לקואליציה הממשלתית הציגה את שר המשפטים בנוכחי בוכר Bucher כמועמד לבחירות לנשיא גרמניה המערבית העומדות להתקיים השנה בגרמניה. איש זה, בוכר, שהיה חבר "היטלרינגנד", חבר המפלגה הנאצית, ובעל הצטיינות גבוהה מטעם המפלגה הנאצית, בידיו הדעה הקובעת לגבי חוק לביטול ההתיישנות.
3. בחודש מאי ש"ז נתקבל ע"י חוגים נאציים וחוגי התעשייה הגרמנית הגדולה, בכבוד מלכים ההיסטוריון האמריקאי הוגאן (Hoogan) אשר כתב ספר "מלחמה מתוך כפייה" (Der erzwungene krieg) בו הוא קובע שהיטלר לא היה דיקטטור והאשמה לפרוץ מלחמת העולם השנייה נופלת על אנגליה ופולין ולא על גרמניה. הספר הזה אשר יצא רק בשפה הגרמנית, חולק ע"י החוגים הנ"ל חנם לכל בתי הספר התיכוניים בגרמניה ולספריות ציבוריות. הסופר קיבל פרסים כספיים גבוהים מהמקורות הנאציים בתעשייה הגדולה בגרמניה.
4. מספר אנשי-מדע כגון פרופ' הופשטטר, מנסים לטהר את גרמניה מאשמת רצח היהודים ורואים ברצח זה "הכרח מלחמה".
5. המנגנון הממשלתי, משפטי ומשטרי, שורץ נאצים פעילים לשעבר. די אם נזכיר רק את פרשת השר לשעבר אוברלנדר, השר לשעבר קריגר, התובע הראשי כללי פרנקל וכו'.
6. התחמקות ממשלת בון והבונדסטאג מחקיקת חוק נגד עבודת מדענים גרמנים במצרים ואי נקיטת צעדים כלשהם בכיוון זה, למרות ההבטחות שניתנו לממשלת ישראל*.
7. אי-רצונה של ממשלת בון לשלם פיצויים לקרבנות הרדיפות של הנאצים ולעומת זה תשלום פיצויים גבוהים ורנטות לפושעים נאציים לשעבר, כגון לאלמנתו של רב-הטבחים היינריך, מיוזמי "ועידת ואנזה", "הפתרון הסופי", ממונה על אייכמן וכו'; ולפושע הנאצי פון-פאפן מהנאשמים הראשיים במשפט נירנברג ואיש שסייע להיטלר לעלות לשלטון.
- בקרב חוגים שונים בישראל הושמעה דעה שיש לבטל את שיתוף הפעולה של מוסדות ישראליים עם הרשויות המשפטיות בגרמניה ובאוסטריה. אין לשלול לחלוטין את ערכם של המשפטים נגד פושעים נאציים מכיוון שהם לפחות מזכירים לעם הגרמני ולעם האוסטרי את אשר הם מעוניינים לשכוח: והעונש הזעום שמטילים בתי המשפט על פושע נאצי פלוני יש להעדיפו על אי-הענשה בכלל. כל משפט מעורר אי שקט בקרב חבריו לפושע שטרם נדונו, כמו כן מעורר כל משפט שאלות בקרב הנוער הגרמני השואל מה קרה לדור האבות?

פעולות אחדות לביטול חוק ההתיישנות

בין הארגונים היהודיים והלא-יהודיים לרבים אשר מחו נמרצות ועשו צעדים מסויימים להשפיע על דעת הקהל העולמית ועל ממשלות הנוגעות בדבר להפסקת תחולת חוק ההתיישנות, יש לציין בין השאר את הגופים הבאים:

הקונגרס היהודי האמריקאי פנה בחודש מרץ 1964 לשר החוץ האמריקאי (Dean Rusk) ולשגריר הגרמני בארה"ב במחאה, וציין שאין לשכוח ולשהכח את פשעי הנאצים ולכן יש לדאוג לביטול חוק ההתיישנות.

Israelitische Kultusgemeinde Wien הקהילה היהודית בווינה פנתה ב-15 לאפריל 1964 של שר המשפטים באוסטריה בתביעה לבטל גם באוסטריה את חוק ההתיישנות.

איגוד המגורשים לשעבר בצרפת, באסיפה המונית שהתקיימה באוקטובר 1963 בפאריס דרש את הענשת כל הפושעים הנשציים ללא שום חוק התיישנות.

חוק ההתיישנות

גם בפרלמנט האיטלקי העלה תת־שר לענייני חינוך, פנולאטי, Fenoletti את בעיית חוק ההתיישנות בגרמניה המערבית ובאוסטריה. התביעה הזאת הועלתה גם ע"י ארגון הקהילות באיטליה. בישראל הצהיר ארגון הפרטיזאנים ומורדי הגיטאות בכנס אשר נערך בת"א ב־7 באפריל 1964 את ההודעה הבאה: „חוק ההתיישנות הצריך לחול בגרמניה החל ממאי 1965 והמבטל מאותו תאריך את חוקי הפושעים ומשחרר אותם מהעמדה לדין. חוק ההתיישנות מהווה ריהביליטציה לפושעי המלחמה, מכניס אותם חזרה לחיים הציבוריים של גרמניה ומכשיר אותם להשפעה בכל שטחי החיים שלה. חוק זה מהווה חוק של הפקרות ציבורית“;

ארגון ארצי של אסירי הנאצים לשעבר פנה במכתבו מיום 27 במאי 1964 לשגרירי ארבע המעצמות הגדולות שניצחו את גרמניה הנאצית בקריאה נרגשת לא להשכיח את הגיהנום של אושוויץ ולדאוג בשם הצדק והכבוד האנושי להפסקת תחולת חוק ההתיישנות.

מועצת יד־ושם קיבלה במושב השביעי ב־3 במאָרס ש"ז החלטה הקוראת להפסקת תחולת חוק ההתיישנות. המדור לפושעי המלחמה של יד־ושם עשה ועושה פעולות מסויימות, אולם טרם הגיע זמן לסכמן*.

* עם חתימת החוברת נתפרסמה הודעתה של ממשלת גרמניה־המערבית שאין היא מתכוונת להאריך את מועד התיישנותם של פשעי הנאצים לאחר מאי 1965. — המע'.

Czechs of Mosaic persuasion — considered anti-Jewish activities as a demonstration of the people against non-assimilated Jews. Zionist groups saw the events realistically; proof that antisemitism is inherent in Diaspora existence.

Holocaust Research Problems — Leni Yachil

How shall we attain objectivity in the study and research of the Holocaust? The author attempts to answer this question. There is an abundance of material in the form of documents, personal testimonies and periodicals, of which only a small fraction has been classified and examined.

It is not only a problem of the use of documents, but also one of critical study and coordination, which takes into consideration all factors: time, local conditions and human relations. Only a synthetic approach may bring us nearer to a really scientific inquiry.

Letters from Prison — Lilit Neuman.

Lilit Neuman, a member of "Hashomer Hatzair" in Yugoslavia joined the partisans and was later imprisoned in Perugia, Italy. Some of her letters to her mother appear in this issue.

Neo-Nazi and Nationalist Movements in Argentina — Judah Adin

The author is a Jewish journalist and a former editor of the progressive Buenos Aires Jewish periodical "Nuevo Zion". Surveying the origins of antisemitism in Argentina he mentions some of the factors, those being: activities of a large German community, sympathetic to Nazi ideology; anti-imperialist and nationalist movements, that combine their struggle against Anglo-American influence with antisemitic propaganda; socio-economic instability, the ground for fascist anti-Jewish demagoguery, thus diverting the masses from the real causes of their unhappy situation; influence of Arab League propaganda.

"Who is the Guilty One" — S. Marcus

A review of books appearing in Germany which attempt to clear the name of Germany from guilt for causing the outbreak of the war.

Statute of Limitations — by E. Brand

As is well known it has been lately announced by the German Government that it is not willing to prolong the accountability of Nazi criminals for their crimes. The writer deals with the circumstances and views taken by public opinion in Germany from which this decision has originated, along with the measures to be taken in order to overcome them.